

La nòria ha estat un element obligatori de tots els parcs barcelonins. A la foto, un d'aquests engins als anys cinquanta.

La nostàlgia de la nòria

Un passeig pels parcs d'atraccions que ha tingut Barcelona al llarg del temps

JACINTO ANTÓN

He anat a passejar pel vell parc d'atraccions de Montjuïc. No estava preparat per l'atac de nostàlgia. Ha estat com caminar sobre un camí d'espines de records, entre esbarzers d'estampes Kodachrome oblidades. Pràcticament ja no en queda res, com de moltes famílies que hi van experimentar alguna vegada el

fràgil do de la felicitat. Queden el gran parasol de ciment del que era el Bar Fanta, el mur de l'antic i temut Castell del Terror; abans polvorí de les bateries de costa, cobert d'heura com un sudari verd. Algunes estàtues incongruents escampades —Blume, Carmen Amaya, Charlot— entre la proliferació d'ullastres i milfulles. Malgrat tot, l'indret et fa reviure sensacions estran-

yes. Regressions. Els meus peus recorrien de pressa el camí en direcció on abans hi havia el gran carrusel, aquella meravellosa roda de cavalls rutilants. Després m'ha semblat veure de reüll, estupefacte, el veloç diplomar-se de la muntanya russa —el Loco Ratón—, el moviment de fuet del Zig-Zag, el vol rotacional del Martell o el llampec de colors dels zepelins i els jets. El soroll sinis-

tre de les portes de l'avern en obrir-se quan xoquen amb les vagonetes. El vent semblava arrossegat música, crits i riures. Però tot ha desaparegut i els actuals jardins Joan Brossa formen un immens cementiri —o el *pentimento* si es vol— d'aquella gran fira de llums, colors i emocions que volia ser el Luna Park de Barcelona en un Coney Island d'alçada.

PASSA A LA PÀGINA 2

VE DE LA PÀGINA 1

Amb només un pit-roig i unes garses com a companyia, m'assec en un dels miradors per empararme de l'*spirit of the place* i observar la magnífica panoràmica. A l'altra banda, a través de l'immens oceà d'edificis, s'alça el Tibidabo, l'únic parc d'atraccions ara mateix viu a la ciutat. Al llarg del darrer segle i mig, Barcelona ha tingut moltes instal·lacions com aquestes. Ho he llegit en un llibre ple d'informació i d'anècdotes sensacionals, que és el que m'ha dut fins a Montjuïc: *Parcs d'Atraccions de Barcelona, des de 1853 fins a l'actualitat*, de Ròmul Brotons, publicat recentment per Albertí Editor. És el mateix Brotons qui recomana recórrer els paratges dels vells parcs, provar de reconèixer-ne els vestigis o imaginar-ne l'ambient i deixar-nos endur per la nostàlgia.

"La història dels parcs d'atraccions pot semblar menor", em diu l'autor durant una conversa, i jo ho nego del tot amb el cap; "però està plena d'apassionants curiositats i desperta grans emocions", segueix. "Hi ha una curiosa tendència a oblidar-los tot i que alguns han estat molt grans i espectaculars". Brotons, amb qui comparteixo any de naixement (1957) i per tant una perspectiva generacional similar de les atraccions, va començar a interessar-s'hi col·leccionant postals dels parcs. Confessa la seva predilecció pel Tibidabo d'entre els nou que documenta a l'obra. "La majoria dels meus records d'aquella classe són d'allà". Li demano que materialitzi el més emotiu. "La decoració antiga de l'Aeri, m'impressionaven molt aquelles imatges quan les veia des de la vagoneta".

L'autor repassa a la introducció del llibre la història general dels parcs d'atraccions, arrelats en les velles fires i els jardins públics, fins a derivar en els moderns parcs temàtics, com Disneylandia i Port Aventura. És probable que el primer parc d'atraccions fos el paradís, el Jardí de l'Edèn, on també hi havia vertigens (Eva!) i ensurts (la serp). Brotons cita com a grans referents el Bakken de Copenhaguen (1756), el degà dels parcs d'atraccions, el tan cinematogràfic Prater de Viena (inaugurat el 1766) i que a mitjans del XIX ja tenia enginyers mecànics, el Crystal Palace de Hyde Park o el llegendari de Coney Island, model de centenars d'altres d'arreu del món.

Les muntanyes russes, que es van convertir en senyal d'identitat dels parcs d'atraccions, per una vegada no enganyen: van néixer a Rússia, efectivament. Ho van fer, segons Brotons, cap al segle XV, com a estructures de fusta per on la gent es llançava en trineu. Allà se'n deien "muntanyes de gel" i podien fer fins a vint metres d'alçada. Sembla que Catalina la Gran, dona valenta, n'era una entusiasta. Els francesos van importar la idea, com també es van endur Miquel Strogoff... I ara fa un segle, una empresa gala va començar a fabricar-les sota comanda. Decisiva va ser l'aplicació de mecanismes de cremallera per a les vagonetes.

Un altre element imprescindible dels parcs d'atraccions, la nòria, sembla que ve de les rodes

hidràuliques orientals. El salt fonamental de crear nòries gegantines és degut a l'enginyer nord-americà George Ferris, que en va dissenyar una de 30 metres de diàmetre i 250 de circumferència —un home, Ferris, a qui els que tenim vertigen no odiarem mai prou—. Per descomptat la nòria de referència és la del Prater, la Wiener Riesenrad d'*El tercer home*. Al costat de les muntanyes russes i les nòries, els parcs han anat inclouent més atraccions mecàniques basades en forces centrífugues o centrípètes, en la gravetat, la velocitat, l'acceleració o la inèrcia destinades a produir sensacions fortes (i fins i tot fortíssimes, i tant!). Tipològicament, Brotons diferencia quatre grans grups d'atraccions, que es poden superposar: emocionants, muntanyes russes, aquàtiques, fosques i familiars.

És el moment de citar un in-

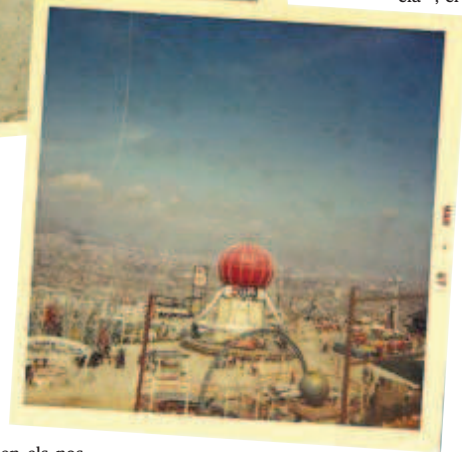
Ròmul Brotons documenta al seu llibre nou parcs d'atraccions

Les muntanyes russes no enganyen: van néixer a Rússia, efectivament

Cirlot va relacionar la nòria amb el mite de l'etern retorn i Mircea Eliade. Carai!

tens petit llibre, *Ferias y atracciones* (Argos, 1950), de Juan Eduardo Cirlot. El poeta, crític d'art i mitògraf classificava les atraccions en líriques, hipnòtiques i agressives. I reflexionava que en aquells conjunts plens de color, de formes cridaneres, infantils, girants, que s'anomenen parcs d'atraccions, hi ha alguna cosa deliciosa i infernal. Si en Brotons és una història dels parcs d'atraccions, en Cirlot és una fenomenologia. Relaciona la nòria i altres atraccions circulars amb la roda mítica i el mite de l'etern retorn explicat fil per randa per Mircea Eliade. Aquella idea que les voltes anul·len la sensació existencial del temps i fins i tot el fan retrocedir ens porta als carrusells màgics de la literatura i el cinema, com el de la *Feria de las tinieblas* de Ray Bradbury.

Les atraccions dinàmiques —muntanya russa, nòria, *latigos*, onades, la roda de seients voladors!— es complementen als parcs amb els recintes tancats, les grutes màgiques, les cases encantades, de la por o del riure, ecstètica. Il·luminador de la part onírica, simbòlica i màgica de la realitat, Cirlot assenyala que al parc d'atraccions s'expressa constantment la idea del viatge: altaveus, sirenes i campanes anuncien a cada moment la imminència de la partida. El viatge als parcs és sens dubte iniciàtic: hi ha túnels, laberints, proves, esglais, ensurts. La muntanya russa és un ritual de

pas a la maduresa i fins i tot et pot fer tornar prematurament vell. No és potser el Tren Fantasma, d'una altra banda, un *descensus ad inferos*? Cirlot es pregunta si aquells llocs no guarden un missatge secret autèntic, un esoterisme, encara que devaluat pel temps.

Però centrem-nos en els nostres parcs d'atraccions. El primer que documenta Ròmul Brotons és el de Camps Elisis (1853-1872), un vast complex lúdic al passeig de Gràcia que ocupava sis

hectàrees! També oferia, entre altres atraccions, casetes de tir (pistola, carrabina i ballesta), cavallets i unes grans muntanyes russes manuals (la vagoneta baixava

per la simple força de la gravetat i es feia tornar amb un cable). "La respiración parece que falta, el alma parece que se va", va testimoniar entre entusiasmat i espantat l'escriptor Víctor Balaguer. L'atracció va agradar a la bona societat i fins i tot hi va pujar Isabel II en una visita a la ciutat. El Tibidabo, amb períodes d'esplendor i de decadència, fins a l'accident mortal d'El Péndol el 2010 —l'únic en 190 anys d'existència—, el llibre ressegueix detalla-

dament, no va néixer com a parc d'atraccions sinó que va acumular inicialment distraccions per amenitzar l'estada en una zona que s'anava urbanitzant i tenia un casino on se celebraven actes socials (i es jugava d'amagat). Van anar arribant els miralls deformants, un carrusel, els telescopis, els automàtics. O sigui, que va néixer per casualitat. La primera atracció seriosa va ser el Ferrocarri Aeri, el característic i espectacular monorail amb la vagoneta suspesa per dalt. El 1921 arribà la

Gran Palanca, la Talaia, amb una cistella a cada braç que ascendeixen a 50 metres d'alçada (quin horror!) i que segons alguns usuaris —els que s'atreveixen a treure

ta. És clar que també els tinc de gairebé tota la resta, també de les tasses giratòries, els *platillos* volants, el laberint de miralls, on em vaig trencar el nas quan era petit, i un diorama on posava una moneda, mirava i veia aterrat les calderes de Pedro Botero (avui hi posarien a Javier de la Rosa), una cosa que sempre he relacionat amb una estada de por a la veïna casa d'exercicis espirituals Mater salvatoris, que això sí que era el Tren de la bruixa o l'apoteosi del Mal Lloc de Stephen King. Les grans atraccions modernes com

rrouixta. Tenia una espectacular muntanya russa anomenada Los Urales, un celebrat tobogan d'aigua i les *Witching waves*, un terra laminat que s'ondulava i on et desplaçaves en una barqueta. També disposava d'un "pavelló de ciències ocultes" i exhibia un home embotellat i, o temporal, "el simpático enano Paquito". Mereix una menció a part el parc d'atraccions del Casino de l'Arrabassada —les restes del qual encara es poden veure—, una col·lecció d'atraccions instal·lada en una zona de bosc on s'accedia per una muntu-

Un dels racons més sorprenents que documenta Brotons és el Turó Park entre el 1912 i el 1927 (l'actual parc és només una petita part d'aquell conjunt original). Allà, lloc *pijo* molt *avant la lettre*, amb aclamats automòbils elèctrics, muntanyes russes, casa encantada i carrusel, i també una col·lecció de fires i un individu de l'Himàlaia "ni home ni mico" (el yeti al Turó Park!?), s'hi celebraven exhibicions d'aeroplans. El parc disposava d'un globus aerostàtic propi pilotat pel capità Solench —que al 1925 va ser arrossegat pel vent i va desaparèixer a l'estil Mary Poppins en direcció al mar; no se'n va saber res més fins que uns pescadors en van recuperar el cadàver davant de Llavaneres al cap de dos mesos—. Hi havia més aeronautes atrevits dones com la capitana Casimira.

Maricel Park —el parc d'atraccions de l'Exposició Internacio-

La Ciutadella també va tenir un parc d'atraccions propi, Saturno Park

El Turó Park oferia fins i tot vols en globus aerostàtic del capità Solench

Salvador Puig Antich es va deixar la pistola a les atraccions Caspolino

Estampes dels parcs d'atraccions de Barcelona. A dalt a l'esquerra, les cadires voladores del Tibidabo. A sota, dues instantànies familiars del parc de Montjuïc als anys seixanta. A dalt, en blanc i negre, muntanya russa de les atraccions del Gran Casino de l'Arrabassada (del llibre sobre el sumptuós complex publicat per Viena Edicions). A sota, un nen galopa sense tenir-les totes als cavallets del Caspolino, als anys cinquanta.

/ SUSANNA SÁEZ
/ ARXIU FAMILIAR TOMI SOCIES

nal de 1929—, les atraccions Apollo, que van fer cara a una mala fama, i les entranyables atraccions Caspolino també apareixen al llibre. Ah, les Caspolino! Van durar 63 anys, fins al 6 de febrer del 2005. No sé a vostès: dels cavallets, el meu preferit era l'elefant: no es movia intranquil·litzadorament com els cavalls i em recordava Aníbal. Van obrir el 1941 a Gal·la Plàcidia i Brotons recorda que va ser allà on Salvador Puig Antich es va deixar la bitlletera amb documentació i una pistola...

El llibre dedica al parc d'atraccions de Montjuïc (1966-1998), el gran rival del Tibidabo, un llarg capítol. Una iniciativa d'un empresari veneçolà amb el suport de Porcioles, va incloure la realització del cèlebre monument a la sardana (que hi continua sent). La primera temporada va ser la bomba i després es va anar afegint locals a cavall entre la restauració i l'espectacle com la *boite* psicodèlica Lord Black, el Museu del vi, o un *tablaó*. Brotons no esmenta dos dels elements del parc que més recordo, les gàbies balancí i la ballena bar, però sí que parla de la Casa Magnètica, de desassossegant arquitectura. Aquella atracció simbolitza molt bé el que és l'essència dels parcs d'atraccions. "Entre en una altra esfera", resumeix Ròmul Brotons, "en un món diferent de misteri, emoció i risc. Aquí hi ha la gràcia".

el cap— permet veure Mallorca quan el dia és clar. L'avió captiu aterra al Tibidabo el 1928. És una rèplica del trimotor Rohrbach Roland que va fer el primer vol entre Madrid i Barcelona un any abans. Primer era groc, després blau i ara és vermell (el tramvia blau, per contra, al principi era verd, quines coses). Brotons explica moltes històries del Tibidabo: va ser un lloc molt segur a la Guerra Civil perquè l'aviació franquista

no el va atacar. Quan es va instal·lar el 1955 el Castell Encantat es va fer una campanya publicitària que sostenia que s'havien importat uns autèntics fantasmes d'Escòcia. No sé vostès però jo sempre he tingut una por irracional a aquell pandemòni de les ombres, aquell castell de cartó pedra i els cartellets —"no tiembles y aguanta el tipo que un buen suserto quita el hipo"— i encara tinc records traumàtics de la seva visi-

el vaixell pirata o la catifa d'Aladí i sense deixar de banda el passatge del terror m'han agafat quan ja era gran, per sort, o sigui que enviava les meves filles amb la seva mare, molt més valenta que jo.

Molta gent desconeix que el parc de la Ciutadella va tenir el seu propi parc d'atraccions, Saturno Park, de 1911 a 1926, que va engegar amb la polèmica per l'arbitrària concessió atorgada pels regidors del Partit Radical le-

mental escalinata. Hi havia una casa encantada, un ferrocarril escènic i una muntanya russa. La zona va caure en decadència a causa de la inseguret al principi dels anys trenta, amb pistolers que t'assaltaven de camí (i que no eren part de les atraccions). Al Gran Casino, aquell somni burgès a Collserola, està dedicat precisament un llibre de Pere Fàbregas i Carlota Giménez publicat recentment (Viena Edicions).